

Akademinis socialumas ir tarnystė kultūrai: Juozo Tumo indėlis intelektualų organizacijose

ROMUALDAS JUZEFOVIČIUS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas
romualdas.juzefovicius@lkti.lt

Straipsnyje siekiama papildyti Lietuvos kultūros istoriografijos žinias, išnagrinėti ir įvertinti Juozo Tumo-Vaižganto (1869–1933) organizacinį ir pasaulėžiūrinį-vertybinį indėlį nepriklausomos Lietuvos akademinės bendruomenės elito steigiose visuomeninėse kultūros organizacijose. Tai sudaro galimybę plėtoti diskursą apie žymių XX a. Lietuvos kultūros ir mokslo asmenybių, jų nulemtų bendruomenių indėlį į lietuvių kultūrinio tapatumo stiprinimą. Šiame straipsnyje nagrinėjami duomenys ir pateikti vertinimai apie J. Tumo pastangas įtraukti Kauno profesūrą į vis platesnį viešąjį kultūrinį gyvenimą, šviečiamąją veiklą, siekiama atskleisti istoriografijoje išsamiau nenagrinėtą J. Tumo dalyvavimą tarptautinių kultūrinių ryšių organizacijose, kuriose aktyviai veikė nemažai Lietuvos universiteto profesorių ir studentų. Straipsnis parengtas pranešimo pagrindu, skaityto mokslinėje konferencijoje „Juozas Tumas-Vaižgantas–lietuvių kultūros *spiritus movens*“ Lietuvos literatūros ir tautosakos institute Vilniuje.

Esminiai žodžiai: Juozas Tumas Vaižgantas, universiteto mokslininkai, kultūrinė raiška, kultūrinis tapatumas, Kaunas, Lietuvos Respublika.

Įvadas

Nepriklausomos Lietuvos akademinės visuomenės mokslinės ir kultūrinės veiklos sanglaudos formavosi ir plėtojosi nuo pat Lietuvos universiteto įsteigimo 1922 metais. Šios veiklos socialumo įvertinimo galimybės pirmiausia sietinos su akademinio bendruomeniškumo ir lietuvių kultūrinės savimonės ugdymo visuomenėje ypatumais, jų istoriniu kontekstu. Nepriklausomos Lietuvos intelektualai, besiformuojanti akademinė inteligentija, kaip nurodoma naujoje mokslo ir kultūros istorijos tyrėjų literatūroje, dalyvavo ne tik profesionalioje,

bet ir plačiai visuomenei skirtoje žinių ir kultūros vertybių sklaidoje. Biografinio ir apžvalginio pobūdžio leidiniuose jau daugiau rašoma apie žymiausių Lietuvos universiteto, 1930 m. pavadinto Vytauto Didžiojo vardu, asmenybių dalyvavimą visuomeninėje publicistinėje, kultūrinėje šviečiamajoje veikloje tarpukario metais¹.

¹ Žukas, Vladas. *Gyvenimas knygai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012; Pšibilskis, Vygintas, Bronius. *Mykolas Biržiška*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009; Leonavičius, Juozas. *Petras Leonas – Lietuvos sąžinė*. Kaunas: Technologija, 2002; Baltrušis, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas*. Kaunas: Technologija, 2008, ir kt.

Šiame straipsnyje keliamas tikslas, taikant archyvinių ir skelbtų šaltinių analizės ir kultūros istorikų skelbtų duomenų sintezės metodus, išnagrinėti ir įvertinti Juozo Tumo-Vaižganto organizacinę ir pasaulėžiūrinę dalyvavimą nepriklausomos Lietuvos akademinės bendruomenės elito steigtose visuomeninėse kultūros organizacijose. Teorine prasme temai nagrinėti yra svarbūs šių dienų kultūrologų darbai apie visuomeninės universitetų paskirties vertinimą kaitą XX a., taip pat apie kultūros kūrėjų ir visuomenės veikėjų reikšmę stiprinant visuomenės kultūrinį tapatumą².

Juozas Tumas-Vaižgantas, kaip rašoma jo biografinėje literatūroje, buvo aktyvus nuo 1922 m. besikuriančios universitetinės visuomenės narys, neapsiribojo pedagoginiu darbu, siekė skatinti kultūrinį universiteto gyvenimą. Dokumentiniai ir egošaltiniai, bylojantys apie Juozo Tumo-Vaižganto kultūrinius ryšius su Lietuvos intelektualais, yra saugomi iš esmės visuose svarbiausiuose Lietuvos bibliotekų ir archyvų fonduose. Informatyvesni yra skirtingų organizacijų protokoliniai dokumentai, oficialūs raštai ir kita korespondencija. J. Tumo idėjoms ir vertybinėms nuostatomis suvokti yra naudingi jo asmeniniai užrašai, pranešimų rankraščiai, spaudoje viešinti jo publicistikos tekstai, taip pat jo bendraamžių kultūros veikėjų vertinimai. Nors šie šaltiniai yra subjektyvūs, daugiau liudijantys apie asmeninę patirtį ir požiūrį, tačiau jie byloja apie šios iškilios asmenybės

mintis, pozicijas, keliamas visuomenės kultūrinio ugdymo problemas.

Verta paminėti, kad pedagoginio darbo pradžioje Vaižganto rašytame dienoraštyje, pavadintame „Mano kronika“, jis rašė apie artimą bendravimą universiteto aplinkoje su Vincu Krėve, Kazimieru Būga, paraginusiais jį dėstyti lietuvių literatūros istoriją, apibūdino plėtojamą akademinio bendravimo aplinką, kuri įgavo ilgalaikio bedruomeniškumo bruožų. Dienoraščio tekstas byloja, kad universitete J. Tumas pirmiausia siekė ugdyti studentų savimoneį ir jų raiškos kultūrą, pagrįstą pagarba lietuvių kalbai, istorijos ir kultūros paveldui. Jis bapabrėžė, kad svarbų dėmesį norėjo skirt studentų akademiniam solidarumui ugdyti, universiteto įvaizdžiui ir atstovavimui visuomenėje stiprinti³. Tai iš dalies padeda geriau suvokti J. Tumo akademinio bendruomeniškumo, taip pat visuomenės švietimo ir jos kultūrinio tapatumo ugdymo pozicijas.

J. Tumo kultūrinių ryšių su nepriklausomos Lietuvos universiteto intelektualų steigtomis visuomeninėmis kultūros organizacijomis aspektai mokslinėje literatūroje dar nėra specialiai tyrinėti ir įvertinti, bet biografiniuose darbuose yra pateikta svarbių, su tarpukario metais modernėjančio Kauno akademinės ir jos kultūrinės aplinkos sietinų duomenų.

Pirmiausia paminėta Aleksandro Merklio biografinė knyga „Juozas Tumas Vaižgantas“⁴, kurioje remtasi ne tik dokumentiniais šaltiniais, bet ir asmeninės autorius patirties ir atminties pavyzdžiais, čia

2 Samalavičius, Almantas. Universitetas, rinkos ideologija ir kultūros disciplinos. *Sovijus*, 2015, T. 3, Nr. 2, p. 40–51; Rubavičius, Vytautas. *Nacionalinis tapatumas, kultūrinė atmintis ir politika*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2018 ir kt.

3 Tumas, Juozas. „Mano Kronika“, *VUBR*, F1-D649, l. 20.

4 Merkelis, Aleksandras. *Juozas Tumas Vaižgantas*. Vilnius: Vaga, 1989.

rašoma apie Vaižganto pedagoginio darbo pradžią Lietuvos universitete, informatyviai pristatomas J. Tumo darbas formuojant humanitarinių studijų turinį. Knygoje taip pat nurodomos svarbiausios jo kultūrinio bendradarbiavimo akademinėje aplinkoje sritys ir būdai: dalyvavimas universitetinio Kultūros muziejaus steigime ir leidybos veikloje, ryšiai su studentų ir dėstytojų organizacijomis, pateikti kai kurie viešosios raiškos visuomenėje faktai.

Aldonos Vaitiekūnienės monografijoje „Vaižgantas“⁵ esminis dėmesys yra skirtas Vaižganto grožinei kūrybai analizuoti, atskleidžiama jos svarba lietuvių grožinės literatūros raidai, svarbiausios rašytojo vertybinės nuostatos. Leidinyje trumpai, bet informatyviai rašoma apie J. Tumo ryšius su Lietuvos kultūros veikėjais ir kūrėjais, akcentuojamas jo populiarumas ir autoritetas tarpukario Kaune.

Ilona Čiužauskaitė knygoje „Vaižganto publicistikos literatūrinė raiška“⁶ rašo apie savitą jo kūrybą, nagrinėjamos tekstų pasakojimų formos, kalba, stilius. Viename knygos skyriuje analizuojami J. Tumo publicistikos semantikos bruožai, čia pateikti autorės vertinimai padeda geriau suvokti ne tik jo politines ir visuomenines pozicijas, bet ir santykius su to meto aplinka.

J. Tumo bibliografinė veikla, skaitymo interesai išsamiai analizuojami Nijolės Lietuvininkaitės monografijoje „Skaitantis Vaižgantas“⁷. Autorė taip pat atskleidžia

reikšmingus kultūrinius ryšius su knygotyrininkais ir jų formuojama intelektualų aplinka, akcentuoja J. Tumo indėlį organizuojant rankraštinio ir knygų paveldo rinkimą, jo siekius skatinti viešinimą.

Biografinėje literatūroje pateikti duomenys ir įvertinimai leidžia geriau suprasti, kaip pedagoginis darbas Lietuvos universitete ne tik tiesiogiai įtraukė J. Tumą į sraunią ir banguotą akademinio gyvenimo tėkmę, bet ir sudarė prielaidas jam tiesiogiai dalyvauti universiteto asmenybių viešojoje veikloje.

Tarptautinių kultūrinių ir akademių ryšių skatintojas

Akademinis gyvenimas ir bendravimas neapsiribojo uždara Lietuvos universiteto erdve, jau pirmaisiais pedagoginio darbo metais Juozas Tumas stengėsi įtraukti Kauno profesūrą į platesnį viešąjį gyvenimą, plėtoti tarptautinius kultūrinius ryšius. J. Tumo biografijos tyrėjų darbuose tik trumpai paminėta apie jo dalyvavimą ar bendradarbiavimą su tarptautinių kultūrinių ryšių organizacijomis, kuriose aktyviai veikė nemažai universiteto profesorių ir studentų, skatino kultūrinių ir akademių ryšių stiprinimą Baltijos regione, tarptautiškumo plėtojimą. Lietuvos mokslo ir kultūros elitas siekė plėtoti bendradarbiavimą pirmiausia su artimiausiomis kaimyninėmis šalimis, tačiau dėl politinių ir kitų aplinkybių glaudesnius ryšius palaikė su Latvijos inteligentija.

1922 m. J. Tumas tiesiogiai dalyvavo Lietuvių-latvių vienybės draugijos steigėjų komiteto veikloje, bendradarbiavo rengiant rengiant įstatus ir kitus dokumentus.

5 Vaitiekūnienė, Aldona. *Vaižgantas*. Vilnius: Vaga, 1982.

6 Čiužauskaitė, Ilona. *Vaižganto publicistikos literatūrinė raiška*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

7 Lietuvininkaitė, Nijolė. *Skaitantis Vaižgantas*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.

Steigiamasis organizacijos narių susirinkimas įvyko 1923 m. gegužės 8 d., kuriame dalyvavo Juozas Tumas, Aleksandras-Dambrauskas Jakštas, Eduardas Volteris, Kazys Būga ir kiti Kauno intelektualai. Steigėjai numatė plėtoti kultūrinius, visuomeninius, ekonominius ryšius, tačiau nepaisant kai kurių tuo metu sukurtų abiejų valstybių sanglaudos įgyvendinimo vizijų, organizacijos veiklos kryptingumas daugiausia apsiribojo kultūriniu ir akademinio bendradarbiavimu, latvių kultūros ir paveldo populiarinimu. Pirmuoju šios įsteigtos draugijos pirmininku buvo išrinktas J. Tumas, nariais tapo profesorai Vaclovas Biržiška, Mykolas Romeris, Petras Leonas, Albinas Rimka, Augustinas Janulaitis ir kiti. Bendradarbiauti ar dalyvauti organizacijoje buvo pakviesti pedagogai, kultūros veikėjai, kūrėjai⁸.

Pirmieji vieši šios draugijos susirinkimai vyko Lietuvos universiteto patalpose, jie buvo daugiau panašūs į šviečiamuosius renginius. Pavyzdžiui, 1923 m. birželio 1 d. viešame susirinkime, kuriame pirmininkavo J. Tumas, Kazimieras Būga skaitė paskaitą „Lietuvių ir latvių kilmės klausimas“⁹. Į referatų rengimą ir viešinimą buvo įtraukiami ne tik profesorai ir dėstytojai, šioje organizacijoje bendradarbiavo skirtingų fakultetų studentai, daugiausia humanitarai. Pradėta rūpintis latvių grožinės ir pažintinės literatūros vertimu į lietuvių kalbą, o J. Tumo ir E. Volterio iniciatyva pirmiausia pradėta versti ir rengti spaudai Latvijos istorijos leidinį.

Neapsiribota Latvijos ir bendro baltiško paveldo sklaida, siekta organizuoti aktyvesnį tiesioginį bendradarbiavimą su Latvijoje veikiančia Latvių-lietuvių vienybės draugija, plėtoti ryšius su latvių profesūra, rašytojais, publicistais. 1923 m. rudenį J. Tumo vadovaujama Lietuvių-latvių draugijos valdyba svarstė bendro lietuvių ir latvių kultūros kongreso organizavimo galimybes. J. Tumas įsipareigojo tartis su abiejų šalių kultūros veikėjais, mokslininkais, literatais ir kitais kūrėjais dėl bendro kongreso organizavimo¹⁰.

Pirmasis kongresas įvyko 1924 m. gruodžio 7 d. Rygoje, o vėliau jie buvo organizuojami kasmet. Šių renginių programos pagrindą sudarė pranešimai lietuvių ir latvių ryšių praeities ir tolesnio plėtojimo klausimais, pristatomi renginių, leidybos ir kitų veiklų organizavimo projektai. Kongresų metu vyko meno renginiai, meno ir literatūros kūrėjų susitikimai. Kviesta dalyvauti abiejų šalių dainų šventėse, padėti suteikti joms vertybinį pagrindą, tai buvo siejama su lietuvių ir latvių liaudies kultūros tęstinumo išsaugojimu, etninės bendrystės propagavimu.

Kultūrinių ryšių plėtojimą mėginta susieti ir su akademiniais poreikiais: tarpininkauta organizuojant universitetinių studijų mainus, dėstytojų stažuotes, siekta skatinti mokslinį bendradarbiavimą. Eduardas Volteris siūlė aktyviau plėtoti bendrus istorijos, tautosakos, kalbos tyrimus, tačiau, kaip užfiksuota minėtos organizacijos protokoluose, korespondencijoje ir atskaitose, iš pradžių buvo daugiau apsiribota akademinų vizitų priemonėmis¹¹.

8 Lietuvių-latvių vienybės draugijos steigiamojo susirinkimo protokolas, 1923 05 08. *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA)*, f. 585, ap. 1, b. 1, l. 1.

9 Lietuvių-latvių vienybės draugijos viešo susirinkimo protokolas, 1923 06 01. *LCVA*, f. 585, ap. 1, b. 1, 2. 1.

10 Lietuvių-latvių vienybės draugijos valdybos posėdžio protokolas, 1923 09 19. *LCVA*, f. 585, ap. 1, b. 1, 3.

11 Lietuvių-latvių vienybės draugijos valdybos posėdžių protokoliai, 1923–1931. *LCVA*, f. 585, ap. 1, b. 1, l. 20–35.

Platesnio Lietuvos visuomenės kultūrinio bendradarbiavimo su latviais prasme pažymėtinos pažintinės inteligentijos, meno kūrėjų ekskursijos į Latviją, tai iš dalies susiejo akademinę visuomenę, jos akademinius interesus su pletesne kultūrinių ryšių aplinka¹². Aprašydamas savo ekskursijos į Latviją įspūdžius, J. Tumas pateikė latvių palankumo ir domėjimosi Lietuva pavyzdžius, o apie šios viešnagės naudą visuomenei jis pakiliai rašė: „grįžome patenkinti patys asmeniškai ir jausdamies padarę tautai gerą darbą, jei nesudarę, tai bent gerokai pakėlę latvių sostinėje, gal ir visuomenėje, draugingumo ūpą. Pigiai tai atsiėjo padaryti, nes dirva Latviuose draugingumui paruošta“¹³.

Kita vertus, draugija buvo kritikuota spaudoje dėl nepakankamo veiklumo Lietuvos visuomenėje, o šios organizacijos lyderiai polemizavo su kritikais spaudoje organizaciniais klausimais ir rašė, kad siekia tapti viena iš aktyviausiai veikiančių Lietuvos visuomeninių kultūros organizacijų¹⁴.

1925 m. pradžioje Lietuvių-latvių vienybės draugijos pirmininku buvo išrinktas aktyviai kultūriniame Lietuvos gyvenime dalyvaujantis profesorius E. Volteris. Nors J. Tumas jam perdavė vadovo įgaliojimus, tačiau ir vėliau buvo renkamas šios organizacijos valdybos nariu, posėdžiuose pasisakydavo kultūrinių ryšių plėtojimo klausimais¹⁵.

12 *Ibid.*

13 Nepriklausomoje Latvijoje. *Vaižgantas. Raštai*. T. 8. Vilnius: Pradai, 1997, p. 395.

14 „Iš Lietuvių-latvių vienybės draugijos veikimo“, *Lietuvos aidas*, 1932 m. kovo 9 d., „Iš Lietuvių-latvių vienybės draugijos veikimo“. *Lietuvos žinios*, 1932 m. kovo 10 d. ir kt.

15 Lietuvių-latvių vienybės draugijos visuotinio susirinkimo protokolas, 1925 01 19, *LCVA*, f. 585, ap. 1, b. 1, l. 10–11.

J. Tumo-Vaižganto kultūrinės veiklos biografija artimai sietina su dar vienos tarp-tautinių kultūrinių ryšių organizacijos raida, jis tiesiogiai dalyvavo ir Lietuvių-švedų draugijos steigime ir veiklos organizavimo procese. Kaip liudija jos dokumentiniai šaltiniai, 1925 m. lapkričio 22 d. Lietuvos universitete įvyko šios organizacijos stegiamasis susirinkimas, renginio organizacinį komitetą sudarė Juozas Tumas, profesoriai Mykolas ir Vaclovas Biržiškos, Petras Leonas, Antanas Purėnas ir kiti intelektualai. J. Tumas kartu su kitais steigėjais buvo išrinktas į draugijos valdybą, kurios pirmame posėdyje pirmininku buvo išrinktas politinis veikėjas ir publicistas Juozas Tūbelis, pavaduotoju dailininkas, visuomenės veikėjas Antanas Žmuidzinavičius¹⁶.

Į steigiamą organizaciją įstojo 22 mokslo ir kultūros atstovai, tačiau ji gan sparčiai didėjo. Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje draugijoje jau buvo virš 100 narių ir ji tapo viena iš didesnių nepriklausomos Lietuvos visuomeninių kultūros organizacijų. Ji taip pat buvo artimai susieta su universiteto aplinka, jos nariais tapo skirtingų fakultetų profesoriai ir dėstytojai: Izidorius Tamošaitis, Petras Avižonis, Vladas Mačys, Juozas Tonkūnas, Petras Šalčius, Kazys Pakštas, vėliau įstojo Steponas Kolupaila, Jonas Puzinas, Mykolas Romeris, Mykolas Kaveckas, taip pat studentai.

Draugijos narių sąrašuose taip pat užfiksuota nepriklausomos Lietuvos valstybės prezidento Antano Smetonos pavardė ir nurodyta narystės data: 1926–1932 m., matyt, suteikiant draugijos steigėjams simbolinę politinę ir moralinę paramą plėtoti kultūriniams ryšiams. J. Tumas pirminiame narių sąrašė buvo įrašytas šalia prezidento

16 Lietuvių-švedų draugijos valdybos posėdžio protokolas, 1925 12 26, *LCVA*, f. 586, ap. 1, b. 2, l. 197.

pavardės, dešimtuoju¹⁷. Beje, Vaižganto viešose kalbose ir publicistikoje buvo nemažai itin pagirtinų žodžių apie A. Smetonos visuomeninę ir politinę veiklą, pabrėžiamas jo dėmesys lietuvių kultūrai ir visuomenės tautinei savimonei ugdyti¹⁸.

Pirmieji organizacijos narių susirinkimai vyko universiteto patalpose, bet draugijos valdybos posėdžiai buvo kviečiami jos narių butuose, dažniau A. Žmuidzinavičiaus ir P. Leono, kartais ir J. Tumo gyvenamose patalpose. Čia buvo svarstomi esminiai organizaciniai klausimai, įpareigojimai valdybos ir draugijos nariams, o organizacijos išdininko pareigas atliekantis J. Tumas pristatydavo lėšų tvarkymo reikalus¹⁹. Pabrėžtina, kad jo indėlis neapsiribojo organizaciniais ar finansiniais reikalais, jis tapo vienu iš svarbiausių lietuvių ir švedų tautų ryšių stiprinimo, švedų kultūros sklaidos visuomenėje įkvėpėjų.

J. Tumas viešino periodinėje spaudoje svarbiausią informaciją apie Lietuvių-švedų draugijos renginius, – rašė, kad pirmasis iš jų įvyko jau 1925 m. lapkričio 22 d., tai buvo rašytojo, diplomato, visuomenės veikėjo Lietuvos atstovo Švedijoje Igno Jurkūno-Šeiniaus paskaita apie Švedijos kultūrą. Vaižgantas labai palankiai spaudoje įvertino tuo metu dar jauno istoriko Juozo Jakšto viešą istorinį pranešimą apie Švedijos karaliaus Gustavo Adolfo valdymą²⁰.

Rašydamas apie pradėtus plėtoti abiejų šalių intelektualų ryšius, J. Tumas pirmiausia juos siejo su Lietuvos universiteto archeologų, filologų, istorikų sėkmingo bendradarbiavimo su švedų kolegomis pradžia. Universiteto bendruomenei organizuotose renginiuose pats Vaižgantas kalbėjo apie švedų intelektualų potencialą, bendradarbiavimo aktualumą Lietuvos kultūrai ir mokslui²¹. Renginiuose nebuvo apsiribojama vien istorikų, švedų kultūros tyrėjų pranešimais, buvo skatinama šios šalies meno, literatūros prezentacija, tad buvo itin svarbus tiesioginis bendradarbiavimas su Švedijos inteligentija, kultūros ir meno kūrėjais. Po viešnagės Švedijoje su profesoriumi Izidoriu Tamošaičiu, J. Tumas spaudoje publikuotoje apžvalgoje rašė apie didėjančią švedų visuomenės domėjimąsi Lietuva, pabrėžė ten veikiančios Švedijos-Lietuvos draugijos veiklos svarbą²².

Vaižgantas ir savo publicistikoje, ir viešose kalbose palankiai vertino Lietuvos inteligentijos kultūrinio bendradarbiavimo su Švedija abipusę naudą ir perspektyvą: „jie pirmieji mums ranką ištiesė, teigė J. Tumas, būkime geri kaimynai, geri sėbrai, pažinkime kits kitą, mokykimės iš kits kito. Jie gausiai lanko mus, velija, kad ir mes lankytume juos. Net savo lėšomis moko mūsų studentiją švediškai, kad galėtų pas juos eiti aukštuosius mokslus“²³.

17 Lietuvių-švedų draugijos narių sąrašas, 1926–1933, LMAVB, F.12-678, 1. 1–3.

18 Demokratinė puota. *Vaižgantas. Raštai*. T.13, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 384; Atsisveikinant su pirmuoju valstybės prezidentu, ten pat, p. 324 ir kt.

19 Lietuvių-švedų draugijos valdybos posėdžio protokolai, 1927 03 20, LCVA, f. 586, ap. 1, b. 1, 1. 65.

20 Lietuvių-švedų draugija kviečia susirinkimą. *Vaižgantas. Raštai*, T. 13. Vilnius: Lietuvių literatūros ir

tautosakos institutas, 2001, p. 325; Lietuvių-švedų draugijos susirinkimas ir paskaita. *Ten pat*, p. 445.

21 Lietuvių-švedų draugijos antras šiemet susirinkimas. *Vaižgantas. Raštai*. T.13. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 346.

22 Mūsų vizitas švedams. *Vaižgantas. Raštai*. T. 13. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 343.

23 Švedų vėliavos šventė. *Vaižgantas. Raštai*. T. 13. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 381.

Draugija nuo įsteigimo pradžios palaikė tiesioginius ryšius su Švedijoje pradėjusia veikti Švedų-lietuvių draugija, kuri padėjo organizuoti pažintines ekskursijas į Švediją, kvietė ten atvykti Lietuvos mokslininkus, meno kūrėjus. Verta paminėti ir tai, kad Lietuvos universitete įsteigta Lietuvių-švedų draugijos akademinės sekcijos veikla iš esmės daugiau apsiribojo savo lokalia akademine-kultūrine aplinka.

J. Tumas buvo vis platesnės švedų istorijos ir kultūro švietėjiškos sklaidos visuomenėje skatintojas, siūlė neapsiriboti akademine aplinka, daugiau reikštis viešojo spaudoje, tiesiogiai dalyvauti Lietuvos kultūrinių ryšių plėtroje. Draugijos nariai itin palankiai vertino J. Tumo indėlį į Lietuvių-švedų organizacijos veiklos plėtrą, tai iš dalies patvirtina paminklosaugininko Vlado Pryšmanto ir kiti laišakai kolegoms apie kultūrinių ryšių su Švedija organizavimo patirtis ir perspektyvas, ten pabrėžiama J. Tumo įtakos šiai veiklai reikšmė²⁴. Todėl neatsitiktinai siekta J. Tumui patikėti vis daugiau įtakos ir galimybių organizuojant Lietuvių ir švedų inteligentijos bendradarbiavimo veiklą, buvo pasiūlyta jį rinkti organizacijos valdybos pirmininku.

1931 m. sausio 10 d. draugijos narių susirinkime, kuris vyko J. Tumo bute, jis buvo išrinktas Lietuvių-švedų draugijos pirmininku²⁵. Vadovaudamas jis neapsiribojo vien organizacine veikla, propagavo visuomenėje kultūrinių ryšių svarbą, skaitė paskaitas ir pranešimus apie Lietuvos ir Švedijos kultūrinį bendradarbiavimą,

akcentavo ir Lietuvos kultūros sklaidos užsienyje aktualumą. Apie jo kultūrinių ryšių aktualizavimo pastangas liudija ir J. Tumo susirašinėjimo su Lietuvos pasiuntinybės Švedijoje, kultūros įstaigomis ir organizacijomis šaltiniai²⁶.

Draugijos pirmininku J. Tumas buvo iki pat mirties. 1933 m. liepos 2 d. jau mirusio pirmininko vardu draugijos visuotiniame susirinkime ataskaitą perskaitė Petras Šalčius, pabrėžė jo nuopelnus Lietuvos kultūrai. J. Tumo atminimas buvo pagerbtas ir Švedijoje organizuotame viešame renginyje įvardinat jį „lietuvių ir švedų suartinimo pionieriumi“²⁷.

Paminėtina tai, kad nepriklausomoje Lietuvoje taip pat veikusios kultūrinių ryšių su Estija, taip pat su Suomija organizacijos buvo mažiau aktyvios, mažiau žinomos visuomenėje ir, manytina, mažiau patrauklios akademinėi inteligentijai. Tad aktyvesnis profesūros dalyvavimas minėtose ryšių su Latvija ir Švedija organizacijose sudarė geresnes prielaidas universiteto bendruomenei įsitraukti į didesnes tarptautines organizacijas, teikti informaciją užsienio institucijoms, jų leidėjams apie Lietuvą, jos kultūrinį ir istorinį paveldą, liaudies kūrybą, dalyvauti rengiant tarptautinius renginius kultūrinio palikimo apsaugos ir sklaidos klausimais. Lietuvos universiteto mokslininkai palaikė ryšius su Tautų Sąjungos Tarptautinio intelektualinio bendradarbiavimo komisija, Intelektualiojo bendradarbiavimo institutu Paryžiuje, dalyvavo jų renginiuose. Į šią veiklą siekta įtraukti Lietuvos intelektualų kuriamas

24 V. Pryšmanto laiškas, 1932 06 08, *LNMMBR*, F. 57-83, 1. 2.

25 Lietuvių-švedų draugijos susirinkimo protokolas, 1931 01 10, *LCVA*, f. 586, ap. 1, b. 2, 1. 260.

26 Lietuvių-švedų draugijos korespondencija, 1932, *LCVA*, f. 586, ap. 1, b. 1, 1. 65.

27 Lietuvių-švedų draugijos visuotinio susirinkimo protokolas, 1933 06 02, *LCVA*, f. 586, ap. 1, b. 1, 1. 135.

organizacijos, spaudos leidėjus, kultūros veikėjus²⁸, todėl buvo aktualus ir reikšmingas Juozo Tumo-Vaižganto indėlis formuojant Lietuvos kultūros, mokslo sklaidos ir ryšių tarptautiškumo pagrindus.

Bendruomeniškumas mokslo sklaidoje ir kultūriniam visuomenės švietime

Juozo Tumo-Vaižganto bendradarbiavimas su universiteto kolegomis, jų bendros kultūrinės raiškos kūrybinis ir organizacinis visuomeniškumas sietinas su „Lietuviškosios enciklopedijos“ rengimo spaudai darbu, kultūros žurnalų telkiamais intelektualų, menininkų ir kultūrininkų sąjūdžiais, taip pat dalyvavimu ir gan uždaroje XXVII Knygos mėgėjų draugijoje. Apie tai buvo rašyta kai kuriose istorikų publikacijose, todėl šiame straipsnyje išskirtini tik svarbesni ar mažai viešinti duomenys ir apibendrinantys vertinimai.

Visuomenėje buvo itin matomas universiteto akademinio elito dalyvavimas kooperacinės bendrovės „Spaudos fondas“ veikloje, kuri buvo tiesiogiai siejama su šviečiamosios ir populiariosios literatūros leidyba, tai skatino mokslo žinių populiarinimą, kultūrinį ugdymą. Dalis Lietuvos visuomenei skirtų „Spaudos fondo“ leidinių buvo proginiai, pavyzdžiui, skirti spaudos lietuviškais rašmenimis atgavimo, žymių istorinių asmenybių atminimui ir kt. Nemažai dėmesio buvo skirta Lietuvos regionų ir miestų istorijai ir kultūros paveldui viešinti, siekta įprasminti svarbiausius įvykius ir asmenybes. Kaip byloja „Spaudos fondo“

veiklos archyviniai dokumentai, istorinės ir kitos pažintinės literatūros leidybą neretai iniciavo akademinė inteligentija²⁹.

Pažymėtina, kad nepriklausomos Lietuvos skirtingų sričių ir skirtingų idėjinių pozicijų mokslininkai dalyvavo minėtame fonde telkiamomis lėšomis 1933 m. pradėtoje leisti „Lietuviškoje enciklopedijoje“³⁰. Šio tęstinio leidinio vyriausiuoju redaktoriumi buvo Vaclovas Biržiška, redaktorių grupės pagrindą sudarė Vytauto Didžiojo universiteto profesoriai.

Pradėjus leisti „Lietuviškąją enciklopediją“, Juozas Tumas buvo pakviestas joje bendradarbiauti, redagavo visuomenės ir kultūros veikėjų biografinių tekstų rengimą spaudai, pats parašė keliasdešimt lietuvių visuomenės veikėjų ir rašytojų biografijų³¹. Enciklopedijos rengimo redakcijoje bendradarbiavo profesoriai Mykolas Biržiška, Pranas Dovydaitis, Vladas Lašas, Vincas Krėvė-Mickevičius, Antanas Purėnas ir kt.

J. Tumas pradėtą leisti enciklopediją vadino „trumpuoju universitetu“, o apie šviečiamąją jo reikšmę jis rašė energingai skatindamas potencialius skaitytojus: „Enciklopedija daugiau kaip Liaudies universitetas, šiandien pasaulis moka ir stengiasi palengvinti mokslo žinių įgijimą. Nebeužsimerk, pilieti, bent pro šalį eidamas, kad akies neišsidurtumei. Skaityk nors po truputį ir džiauakis, kad visa ko esi pamokomas saviškai, lietuviškai“³².

29 „Spaudos fondo“ valdybos posėdžių protokolai. *LCVA*, f. 594, ap.1, l. 225–330.

30 *Lietuviškoji enciklopedija*, T. 1. Kaunas: „Spaudos fondas“, 1933.

31 Merkėlis, Aleksandras. *Juozas Tumas Vaižgantas*. Vilnius: Vaga, 1989, p. 353.

32 Dėl „Lietuviškosios enciklopedijos. *Vaižgantas. Raštai*. T. 13. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 375.

28 Lietuvos intelektualinio bendravimo komisijos raštai, *LMAVBR*, f. 12-4809, l. 1–2; *LMAVBR*, f. 163-750, l. 1–8.

Vaižgantas skaitančiai visuomenei pabrėžė ne tik pažintinę, bet ir liuanistinę šio leidinio svarbą, atkreipė dėmesį į tai, kad „į enciklopediją pirmą kartą patenka lietuviškieji dalykai, kurių mes patys dar buvome nežinoję, kai priemonių duodama šviestis, o nesišviesime, ar turėsime teisės pykti, kai su mumis kultūringieji negalės bendrauti?“³³

Kauno profesūros bendradarbiavimą paskatino ir jų publicistinė kūryba, diskusijų ir platesnės sklaidos visuomenėje poreikis, čia daugiausia dėmesio buvo teikiama istorijos ir kultūros raidos, jos naujovių diskursui, mokslo žinių propagavimui periodinėje spaudoje. Itin daug straipsnių šia tematika spausdinta kultūros žurnaluose „Naujoji Romuva“, „Kultūra“, su kurių leidėjais tiesiogiai bendradarbiauti buvo kviečiamas Vaižgantas.

„Naujosios Romuvos“ redakcija telkė įvairių pažiūrų menininkus, literatus, mokslininkus, tapo įtakingu sambūriu, skatino diskusijas kultūros modernizavimo klausimais, lietuvių tautinės kultūros diskursas čia buvo formuojamas siekiant atsiriboti nuo užsienio kultūrų tiesmukiško poveikio. Kaip rašoma Juozo Keliuočio atsiminimuose, J. Tumas buvo vienas iš pirmųjų pakviestas bendradarbiauti naujo kultūros žurnalo leidyboje, jis „entuziastiškai pasveikino šį sumanymą, mielai sutiko bendradarbiauti ir pažadėjo stengtis kiekvienam numeriui ką nors parašyti. Sutiko bendradarbiauti nestatydamas jokių sąlygų, nepasiteiravęs, nei koks bus mokamas honoraras, nei kokia bus žurnalo

kryptis, nei kokie bus jo bendradarbiai“³⁴. „Jo individualybė organiškai susiliedavo su jo visuomeniškumu ir sudarė vieningą būtybę“³⁵. J. Tumas-Vaižgantas, kaip rašė J. Keliuotis, su kaupu tesėjo žurnalui padarytus įsipareigojimus, ištikimai ligi mirties jame bendradarbiavo³⁶.

Paties J. Tumo pozicija ir šio kultūros žurnalo įvertinimas buvo pateiktas kalboje, pasakytoje išleidus šimtąjį „Naujosios Romuvos“ numerį, kurioje jis apibūdino kūrybinės inteligentijos kultūrinio bendruomeniškumo poreikį ir jo reikšmę visuomenei. Jo teigimu, šio žurnalo leidėjai siekia „nudirbti niekieno nedirbamą, o tiek reikalingą visuomeniškai valstybišką darbą – prarausti bendrą taką tarp priešingybių, o per dvejus metus darbas tiek pasireiškė, kad žymiosios mokslo ir meno pajėgos čis susitelkė, o priešingybės iš abiejų pusių ėmė reikšti nepasitenkinimą“³⁷. Tai, J. Tumo nuomone, yra geriausia atestacija, „kai abudu peikia, tai reiškia, kad gyvai pataikyta į skaudžiamąją vietą, atrasta silpnoji gyslelė“, tad, manytina, jo bendradarbiavimas šiame leidinyje sietinas ne tiek su modernėjančios Lietuvos kultūros naujovių sklaida visuomenėje, o daugiau su skirtingų idėjų tolerancijos, naujos intelektualiosios bendravimo aplinkos formavimo siekiais.

Nagrinėjamos temos prasme pažymėtinas J. Tumo indėlis plėtojant tiesioginę intelektualų šviečiamąją veiklą Lietuvos

34 Keliuotis, Juozas. „Juozas Tumas-Vaižgantas. Iš atsiminimų“, *Naujoji Romuva*, 2002, Nr. 3, p. 12.

35 *Ibid.*, p. 11.

36 *Ibid.*, p. 13.

37 Kalba, pasakyta išleidus šimtąjį „Naujosios Romuvos“ numerį. *Vaižgantas. Raštai*. T. 13. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, p. 438.

33 *Ibid.*, p. 376.

visuomenėje, apie kurią istoriografijoje mažiau rašyta. Vaižgantas, kaip ir kai kurie universiteto dėstytojai ir kultūros veikėjai, bendradarbiavo su Šiauliuose veikusia „Kultūros“ bendrove, kuri ne tik leido savo žurnalą ir kitokią spaudą, bet ir aktyviai organizavo platesnės visuomenės švietimą, siekė telkti kultūrinį sąjūdį.

Trečio dešimtmečio viduryje ši organizacija organizavo du kultūros kongresus, kuriuose aptarė kultūros plėtojimo klausimus, jos svarbą visuomenei ugdyti, suaugusiųjų švietimui, kultūriniam gyvenimui provincijoje stiprinti³⁸. Visuomenės švietimo organizavimo klausimai išsamiau buvo svarstomi Antrajame Lietuvos kultūros kongrese, kuris įvyko Kaune 1926 m. rugpjūčio 22–24 d. Valstybinio teatro rūmuose. Renginyje buvo pristatytas Liaudies universiteto steigimo statutas, taip pat aptartos muziejų, knygynų ir kitų kultūros objektų panaudojimo švietimo veiklai galimybės, Kultūros fondo formavimo ir valstybės paramos liaudies švietimui klausimai³⁹.

Šiame kairuoliškų, taip pat liberalių pozicijų inteligentiją ir jų steigiamas kai kurias kultūros organizacijas telkiančiame sąjūdyje aktyviai dalyvavo profesoriai Antanas Purėnas, Vladas Lašas, Vincas Čepinskis, Albinas Rimka, Antanas Žvironas ir kt. Jie viešino žinias apie naujausius mokslo pasiekimus pasaulyje, rašė apie jų svarbą, pažinimo ištakas ir raidą. Nepaisant to, kad J. Tumas sulaukė katalikų konfesinės vadovybės priekaištų, jis bendradarbiavo su šia nevienareikšmiškai vertinta organizacija,

nes joje deklaruojamos masinio kultūrinio švietimo nuostatos jam buvo priimtinos. Kita vertus, šis sąjūdis siekė pritraukti daugiau humanitarų, kultūros veikėjų, tad J. Tumo autoritetas buvo itin svarbus.

Publikacijos visuomenės švietimo ir kultūros sklaidos plačioje visuomenėje klausimais buvo gausiai viešinamos „Kultūros“ žurnale, kuris 1923–1927 m. buvo leidžiamas Šiauliuose. Žinomo kultūrininko ir kraštotyrininko Pelikso Bugailišio redaguojamas žurnalas tapo ne tik dalies inteligentijos pozicijų raiškos, bet ir plačiosios visuomenės švietimo ir kultūrinio ugdymo leidiniu. Tuo jis išskirtinas iš kitų kultūros žurnalų, kurie buvo daugiau skirti inteligentijai.

Žurnalo leidybą remianti „Kultūros“ bendrovė spausdino ir kitą šviečiamojo – kultūrinio turinio literatūrą, rėmė plačios visuomenės švietimo renginius. Istorinis visuomenės ugdymas buvo siejamas ne tik su mokslo žinių sklaida, bet ir su kolektyvinės istorinės atminties formavimu⁴⁰. Pažymėtina, kad „Kultūros“ žurnalo leidėjai istorinės atminties įprasminimą ir sklaidą siejo su bendruoju visuomenės švietimo procesu. Apie tiesioginį mokslininkų bendradarbiavimą su šio leidinio leidėjais byloja žurnalo redakcijos dokumentai, mokslininkų susirašinėjimo ir kiti šaltiniai⁴¹. Vaižgantas skaitė kai kurias paskaitas apie lietuvių kultūros nacionalinio atgimimo sąjūdį, Vincą Kudirką ir kitas žymiausias asmenybes vadinamuose „liaudies švietimo“ kursuose, viešuose renginiuose, jam buvo siūloma teikti tekstus „Kultūros“ žurnalui ir kitiems bendrijos leidiniams.

38 Pirmo Lietuvos kultūros kongreso protokolas. *Lietuvos kultūros kongresai*. Šiauliai: Titnagas, 1926, p. 56.

39 *Antrojo Lietuvos kultūros kongreso rezoliucijos*. Šiauliai: Titnagas, 1926, p. 61–73.

40 Pranešimas apie „Kultūros“ bendrovės renginį. *LMAVBRS*, f 267-76, l. 2.

41 V. Lašo laiškas, 1928 01 08. *LMAVBRS*, f 87–93.

Inteligentijos pradėtą kurti dirbančiosios liaudies švietimo procesą ir institucijų tinklą J. Tumas siekė susieti su lietuvių tautinės savimonės ugdymu, skatinti aktyvesnę kultūrinę saviraišką, kuri buvo svarbi nepriklausomos Lietuvos visuomenei ir valstybingumui stiprinti. Kaip pagrįstai Vaižganto publicistiką apibūdino jos tyrėja Ilona Čiužauskaitė, periodinėje spaudoje publikotuose straipsniuose ir apybraižose tautinio atgimimo ir nepriklausomos Lietuvos laikotarpį jis „vertino kultūros ir tautinio susipratimo aspektu, siekė įteikti mintį, kad reikšmingų tautos istorijos faktų ir reiškinių žinojimas ir suvokimas yra tautos ir žmonių dvasinės potencijos garantas“⁴².

Visuomenės istorinės savimonės ugdymo nuostatas Vaižgantas siekė įgyvendinti viešindamas istorijos žinias ir apie lietuvių spaudos paveldą, kartu su Kauno intelektualais, visuomenės veikėjais dalyvaudamas knygos kultūros puoselėjimo veikloje. Tai iš dalies sietina su 1930 m. įregistruota ir kitais metais pradėjusia veikti XXVII knygos mėgėjų draugija. Steigiamajame susirinkime jos valdybos pirmininku buvo išrinktas Vytautas Steponaitis, valdybos išdininku tapo J. Tumas. Draugijos veikloje dalyvavo V. Biržiška, M. Biržiška, Paulius Galaunė ir kiti kultūrinio paveldo tyrėjai.⁴³

Draugijos veikloje siekta domėtis knygos meniškumu, ne tik turinio, bet ir estetiškos formos patrauklumu, rengti kai kurias knygų parodas. Paminėtina, kad 1933 m. sausį M. K. Čiurlionio galerijoje veikė kny-

gos meno paroda, tačiau tai buvo vienas iš nedaugelio platesnei visuomenei skirtų šios draugijos renginių. Leidybinė veikla taip pat nebuvo itin intensyvi⁴⁴.

J. Tumo skatinama ši draugija pradėjo rengti spaudai šios organizacijos tęstinį leidinį „XXVII knygos mėgėjų metraštį“, tačiau pirmoji numatyto tęstinio leidinio knyga buvo išleista jau po Vaižganto mirties. Metraščio įvadinėje dalyje itin jautriai ir nuoširdžiai atsiseikinta su visų gerbiamu tos organizacijos nariu, išreiškiama padėka jam už spaudos kultūros puoselėjimą: „Tu rašei didžiųjų ateities troškimų kurstomas ir daugiausia mylėdamas savo krašto žmones. Rašydamas aukštai vertinai ir visų kitų gerus raštus bei spausdintą žodį. Vertinai plačiai – ne tik pačią idėją, bet ir formą, josios kultūringumą. Tau gyvai rūpėjo, kad mūsų lietuviškoji knyga ne tik savo turiniu, bet ir pavidalu tobulėtų, kad ji būtų dailiai, gražiai sutvarkyta, išleista ir rodytų estetinio skonio pažymių, tos knygos pamėgimą ir tikrąją jai meilę“⁴⁵. Šiame leidinyje buvo paskelbtas ir paties J. Tumo straipsnis „Dvejopa bibliofilybė“, kuriame aptarta knygos paskirtis, jos išliekamosios vertės skaitytojui ir visuomenei⁴⁶.

J. Tumas siūlė aktyviau plėtoti viešos knygotyrynės leidybos darbą, steigti bibliotekas, plėsti tiesioginę knygos populiarinimo veiklą ne tik sostinėje, bet ir kituose miestuose. Tačiau ir po Vaižganto mirties minėtos organizacijos struktūra nebuvo plečiama ir ją socialumo prasme galime

42 Čiužauskaitė, Ilona. *Vaižganto publicistikos literatūrinė raiška*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001, 29.

43 XXVII knygos mėgėjų draugijos visuotinio susirinkimo protokolas, 1931 01 27, *LMAVBR*, F 59-1-97, l. 27.

44 Žukas, Vladas. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius: Mokslas, 1989, p. 203–217.

45 *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kn. 1. Kaunas, 1933, p. 10.

46 Tumas, Juozas. „Dvejopa bibliofilybė“, *XXVII knygos mėgėjų metraštis*, Kn. 1. Kaunas, 1933, p. 13–16.

vertinti kaip itin uždarą, nedidelę inteligentų bibliofilų grupę.

Esminės išvados

Tirti rankraštinųjų ir skelbtųjų tekstų duomenys leidžia teigti, kad Juozo Tumo-Vaižganto dalyvavimas akademinės inteligentijos steigtose tarptautinių kultūrinių ryšių organizacijose skatino kultūrinių ir akademinėlių ryšių stiprinimą Baltijos regione. J. Tumas buvo vienas iš aktyviausiųjų Lietuvių-latvių vienybės, Lietuvių-švedų draugijų steigėjų ir veikėjų, neapsiribojo organizaciniu darbu, o propagavo kultūrinių ryšių svarbą, skaitė paskaitas ir pranešimus apie kultūrinį bendradarbiavimą, akcentavo Lietuvos kultūros sklaidos užsienyje aktualumą. J. Tumo skatinamas akademinės inteligentijos dalyvavimas kultūrinių ryšių organizacijose sudarė geresnes prielaidas Lietuvos universiteto elitui įsitraukti į kitas tarptautines intelektualų organizacijas, kuriose buvo atstovaujama Baltijos regiono šalių mokslas ir kultūra.

J. Tumas stengėsi įtraukti Kauno profesūrą į vis platesnį viešąjį kultūrinį gyvenimą, publicistinę raišką, tiesiogiai bendradarbiavo su universiteto kolegomis rengdamas spau-

dai „Lietuviškąją enciklopediją“, kultūros žurnalų telkiamose intelektualų, menininkų bendruomenėse. Vaižgantas, kaip ir kai kurie kiti universiteto dėstytojai, bendradarbiavo ir su Šiauliuose veikusia „Kultūros“ bendrove, kuri ne tik leido savo žurnalą ir kitokią spaudą, bet ir itin aktyviai organizavo platesnės visuomenės švietimą, siekė telkti viešą kultūrinį sąjūdį. Svarbiausiu J. Tumo indėliu ir nuopelnu intelektualų kultūros organizacijose laikytinas akademinio ir kultūrinio socialumo, grindžiamo lietuvių tautinės savimonės ugdymu, įtvirtinimas.

Straipsnyje išnagrinėti šaltinių duomenys byloja, kad Juozas Tumas neapsiribojo vien tautinės ideologijos stiprinimo nuostatomis, dalyvaudamas organizacinėje, šviečiamojoje-kultūrinėje nepriklausomos Lietuvos universiteto intelektualų veikloje jis skatino aktyviau bendradarbiauti skirtingų pasaulėžiūrų asmenybes, nuosekliai siūlė stiprinti tolerantišką ir demokratišką inteligentijos kultūrinę raišką aplinką. Tokių pozicijų ir bendrų kultūros puoselėjimo vertybių laikėsi dalis universiteto intelektualų, bendradarbiaujančių su Vaižgantu ir itin pagarbiai vertinančių šio iškilus kultūros veikėjo autoritetą.

Literatūra ir šaltiniai

Antrojo Lietuvos kultūros kongreso rezoliucijos.
Šiauliai: Titnagas, 1926.

Baltrušis, Romualdas. *Profesorius Antanas Purėnas.* Kaunas: Technologija, 2000.

Čiužauskaitė, Ilona. *Vaižganto publicistikos literatūrinė raiška.* Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.

Keliuotis, Juozas. „Juozas Tumas-Vaižgantas. Iš atsiminimų“, *Naujoji Romuva*, 2002, Nr. 3, p. 10–12.

Lietuvininkaitė, Nijolė. *Skaitantis Vaižgantas.* Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2015.

Lietuvių-latvių vienybės draugijos susirinkimų protokolai, *Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau LCVA)*, f. 585, ap. 1, b. 1.

Leonavičius, Juozas. *Petras Leonas – Lietuvos sąžinė.* Kaunas: Technologija, 2002.

Lietuvių-švedų draugijos valdybos posėdžių protokolai, *LCVA*, f. 586, ap. 1, b. 1, 2.

Merkelis, Aleksandras. *Juozas Tumas Vaižgantas.* Vilnius: Vaga, 1989.

- Pirmo Lietuvos kultūros kongreso protokolas. *Lietuvos kultūros kongresai*. Šiauliai: Titnagas, 1926.
- Pranešimas apie „Kultūros“ bendrovės renginį. *LMAVBRS*, f 267-76, l. 2.
- Pšibilskis, Vyginas, Bronius. *Mykolas Biržiška*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.
- Rubavičius, Vytautas. *Nacionalinis tapatumas, kultūrinė atmintis ir politika*. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2018.
- Samalavičius, Almantas. Universitetas, rinkos ideologija ir kultūros disciplinos. *Sovijus*, 2015, T. 3, Nr. 2, p. 40–51.
- „Spaudos fondo“ valdybos posėdžių protokolai. *LCVA*, f. 594, ap.1.
- Tumas, Juozas. Dvejopa bibliofilybė, *XXVII knygos mėgėjų metraštis*, Kn. 1. Kaunas, 1933, p. 13–16.
- Tumas, Juozas. Mano kronika. *VUBR*, F1-D649, l. 20.
- Vaitiekūnienė, Aldona. *Vaižgantas*. Vilnius: Vaga, 1982.
- Vaižgantas. *Raštai*. T. 13. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2001.
- Vaižgantas. *Raštai*. T. 8. Vilnius: Pradai, 1997.
- XXVII knygos mėgėjų draugijos visuotinio susirinkimo protokolai, *LMAVBRS*, F 59-1-97. *XXVII knygos mėgėjų metraštis*. Kn. 1, Kaunas, 1933.
- Žukas, Vladas. *Lietuvių knygotyros bruožai*. Vilnius: Mokslas, 1989.
- Žukas, Vladas. *Gyvenimas knygai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012.